

Piotr Rutkowski*

Psychowładza jako system: analiza pojęciowa

Psychopower as a System: A Conceptual Analysis

Słowa kluczowe: psychowładza, Bernard Stiegler, system, technika, społeczeństwo konsumpcyjne

Key words: psychopower, Bernard Stiegler, system, technology, consumer society

Abstrakt: Artykuł przedstawia pojęcie psychowładzy Bernarda Stieglera, oferując jego systemową analizę oraz rozszerzenie. Autor postrzega psychowładzę jako system składający się z wielu podsystemów, które oddziałują na jednostki za pośrednictwem technologii. Tekst bada podsystemy psychowładzy, takie jak kulturowe, ekonomiczne i poznawcze, w celu zrozumienia, jak wspólnie kształtują i kontrolują zachowania społeczne oraz procesy myślowe w kontekście współczesnego kapitalizmu.

Abstract: The article presents Bernard Stiegler's concept of psychopower, offering its systemic analysis and extension. The author perceives psychopower as a system consisting of many subsystems that affect individuals through technology. The text explores subsystems of psychopower, such as cultural, economic, and cognitive, in order to understand how they collectively shape and control social behavior and thought processes in the context of contemporary capitalism.

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7963-2948>; Wydział Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. E-mail: piotr.rutkowski06@gmail.com.

Wstęp

Dzisiejszy, coraz bardziej cyfrowy świat, sugeruje badaczowi konieczność podjęcia tematu wpływu technologii na rzeczywistość społeczną, kondycję człowieka. Wyzwanie jest tym bardziej istotne i trudne, że technologia czy technika¹ jest jedynie częścią łańcucha łączącego podsystemy społeczeństwa – kultury, ekonomii, religii, polityki itd. Uchylenie się od tegoż wyzwania będzie ignorancją, pominięciem istotnych zmian we współczesnym świecie, wpływających na wiele procesów i zjawisk społecznych. W tym miejscu pojawia się pojęcie psychowładzy jako to, które próbuje holistycznie ukazać rzeczywistość, w której technika stanowi wspomniany powyżej naturalny (już dzisiaj) łańcuch.

Niniejszy tekst ma na celu analizę pojęcia psychowładzy. Jest to pojęcie, które wraz z kolejnymi poszukiwaniami badacza ujawnia coraz więcej problemów, aspektów i wymiarów, składających się na zjawiska. Motywacji badawczych do podjęcia tematu jest kilka. Po pierwsze jest to aktualność problemu, a do tego ścisły związek z badaniami nad szeroko pojętymi systemami władzy. Po drugie, istnieje luka w analizie tego zjawiska w kontekście systemowym, gdyż zazwyczaj ogranicza się ona do aspektu technologicznego. Po trzecie, jest to nieokreśloność pojęcia. Pojęcie psychowładzy jest stosowane w duchu postmodernistycznych rozważań filozoficznych. Choć taka wielość interpretacji może być korzystna, w kontekście badawczym ogranicza ona możliwości analizy, mimo że pojęcie to jest kluczowe w odniesieniu do współczesnych warunków i wyzwań stojących przed człowiekiem. Warto zatem ograniczyć jego postmodernistyczność i dookreślić możliwości znaczeniowe.

W artykule zastosowano analizę pojęciową, która stanowi fundamentalną metodę, pozwalającą na precyzyjne i systematyczne badanie oraz doprecyzowanie konstrukcji teoretycznych, umożliwiając naukowcom lepsze zrozumienie złożonych idei. Jest niezbędna do właściwego zrozumienia i interpretacji badanych zjawisk w naukach politycznych². Opiera się na systematycznym badaniu znaczenia pojęć, ich definicji, a także relacji między nimi, co pozwala na głębsze zrozumienie teoretyczne i praktyczne badanych zagadnień. Jak wskazuje Dowding³, analiza pojęciowa obejmuje krytyczne badanie terminów i idei, które

¹ Autor jest świadomy różnic między pojęciem technologii i techniki. W tym tekście zamierza jednak stosować je zamiennie, mając na myśli narzędzia, których człowiek używa do organizacji i funkcjonowania w życiu społecznym.

² J. Nocoń, *Analiza pojęciowa w badaniach politologicznych w świetle atrybutów szkoły Karwatowskiej*, [w:] F. Pierzchalski, M. Tobiasz, J. Ziółkowski (red.), *Podmiot – Kultura – Socjotechnika. Wokół holistycznej interpretacji polityki. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi zw. dr. hab. Mirosławowi Karwatowi*, Warszawa 2020.

³ Zob. K. Dowding, *The Philosophy and Methods of Political Science*, London–New York 2016, s. 189–212.

stanowią podstawę teorii politycznych, rozróżniając znaczenia i sposoby użycia, aby uniknąć niejasności i wzmocnić spójność teoretyczną. Metoda ta jest szczególnie cenna w naukach politycznych, gdzie pojęcia często mają wielorakie interpretacje i są przedmiotem sporów. Poprzez analizę założeń, historycznego rozwoju i kontekstualnych zastosowań pojęcia, badacze mogą precyzyjnie określić jego zakres i ograniczenia. Według koncepcji przedstawionej przez Daniela Midera schemat definiowania pojęć powinien opierać się na trzech etapach⁴:

- sięgnięcia do źródłosłowa, przedstawienie słownikowego rozumienia wyrazu lub wyrazów się nań składających;
- identyfikacji cech charakteryzujących dane pojęcie razem z kontekstami jego użycia;
- ustaleniu, jak dane pojęcie jest skorelowane z innymi, współwystępującymi pojęciami.

W związku z powyższym, pierwszą częścią artykułu będzie wyjaśnienie słów składających się na pojęcie psychowładzy, następnie krótkie przedstawienie genezy pojęcia stosowanego przez Bernarda Stieglera. Kolejne fragmenty tekstu będą stanowiły własną propozycję rozumienia tego terminu jako systemu, który uwzględnia szerszy kontekst niż ten, zaznaczony w dziełach francuskiego filozofa. Nie jest intencją autora zaprzeczenie rozumieniu pojęcia przez Stieglera, ale twórcze jego rozwinięcie.

Bernarda Stieglera pojęcie psychowładzy – geneza i zarys

Pojęcie psychowładzy, wprowadzone przez Bernarda Stieglera, stanowi rozwinięcie i pogłębienie wcześniejszych analiz Michela Foucaulta oraz Gillesa Deleuze'a dotyczących władzy. Foucault, w swoich pracach, skupił się m.in. na analizie biowładzy i dyscypliny, które odnoszą się do mechanizmów władzy regulujących życie biologiczne populacji. Biowładza, według Foucaulta, operuje na poziomie populacji i jednostek, kontrolując i normalizując ich zachowania w ramach instytucji takich, jak szkoły, szpitale czy więzienia⁵. Deleuze natomiast rozwija tę myśl, proponując koncepcję społeczeństw kontroli, w których tradycyjne formy dyscypliny ustępują miejsca nowym mechanizmom, bardziej subtelnej i rozproszonej kontroli, która działa w sposób ciągły i modulacyjny⁶.

Stiegler, czerpiąc z tych wcześniejszych koncepcji, wprowadza pojęcie psychowładzy jako formy władzy, która działa na poziomie psychiki, wyko-

⁴ Zob. D. Mider, *Analiza pojęcia cyberterroryzmu. Próba uporządkowania chaosu*, «Annales Universitatits Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia, Sectio K» 2013, vol. XX, s. 84–86.

⁵ Zob. M. Foucault, *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*, Warszawa 1998.

⁶ Zob. G. Deleuze, *Postscript on societies of control*, «October» 1992, vol. 59.

rzystując technologie medialne do wpływania na procesy poznawcze i emocjonalne jednostek. Psychowładza, w odróżnieniu od biowładzy, koncentruje się na zarządzaniu symbolicznym wymiarem rzeczywistości, w tym pamięcią, uwagą i wyobraźnią. W ten sposób psychowładza nie tylko zarządza ciałami, jak to ma miejsce w przypadku biowładzy, ale także umysłami, wpływając na to, jak jednostki przetwarzają informacje i kształtują swoje pragnienia⁷.

Foucault podkreślał, że biowładza jest charakterystyczna dla nowoczesnych państw, które poprzez instytucje regulują życie populacji na poziomie biologicznym. Jednak w społeczeństwach hiperinustrialnych, jak zauważa Stiegler, władza coraz częściej operuje na poziomie psychicznym, gdzie technologie informacyjne i komunikacyjne odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu świadomości zbiorowej i jednostkowej. W tym sensie, psychowładza stanowi kontynuację, a zarazem rozwinięcie idei Foucaulta, przenosząc nacisk z biopolityki na politykę symboliczną, w której technologia odgrywa centralną rolę⁸.

Stiegler argumentował, że psychowładza jest w istocie formą władzy charakterystyczną dla społeczeństw kontroli, gdzie technologia staje się narzędziem zarządzania nie tylko ciałami, ale przede wszystkim umysłami. Tym samym psychowładza łączy w sobie elementy biowładzy i społeczeństw kontroli, ale przenosi je na wyższy poziom oddziaływania, gdzie kluczową rolę odgrywa zarządzanie symbolicznym wymiarem życia społecznego za pośrednictwem przez media⁹. Stanowi kontynuację uprzednich rozważań Foucaulta i Deleuze'a.

Stiegler zauważa, że w warunkach współczesnego kapitalizmu kognitywnego, psychowładza staje się kluczowym narzędziem do utrzymywania kontroli nad jednostkami, poprzez zarządzanie ich pragnieniami i dążeniami. Kapitalizm, według Stieglera, funkcjonuje poprzez narzucanie określonych wartości i wzorców zachowań, które są następnie internalizowane przez jednostki, co prowadzi do ich podporządkowania logice rynku i konsumpcji¹⁰. W ten sposób psychowładza nie tylko kontroluje procesy poznawcze i emocjonalne, ale także kształtuje sposób, w jaki jednostki uczestniczą w społeczeństwie, przekształcając je w „homo consumens” – jednostki podporządkowane imperatywom konsumpcji i kapitalistycznej produkcji¹¹.

⁷ Zob. B. Stiegler, *Taking Care of Youth and the Generations*, Stanford 2010.

⁸ Zob. B. Stiegler, *Symbolic Misery*, vol. 1: *The Hyperindustrial Epoch*, Cambridge–Malden 2014.

⁹ Zob. B. Stiegler, *Taking Care...*

¹⁰ Zob. B. Stiegler, *Symbolic Misery*, vol. 1...

¹¹ Zob. P. Rutkowski, *Homo Consumens. Kulturowy model człowieka w epoce zglobalizowanego kapitalizmu kognitywnego*, «Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica» 2019, nr 22, s. 37–52.

Implikacje psychowładzy są dalekosiężne. W społeczeństwie coraz bardziej zdominowanym przez media cyfrowe i nieustanną łączność, zdolność do kontrolowania tego, o czym ludzie myślą – i jak myślą – stała się kluczową strategią władzy. Stiegler ostrzega, że ta forma władzy może prowadzić do nowego rodzaju proletaryzacji, w której jednostki tracą zdolność do krytycznego i niezależnego myślenia, gdy ich zdolności umysłowe zostają skolonizowane przez wymogi przemysłu medialnego¹².

Wyjaśnijmy zatem, co Stiegler rozumie pod pojęciem psychowładzy. W myśli Bernarda Stieglera pojęcie „psychowładzy” odgrywa kluczową rolę. Ukazuje złożone relacje między technologią, jednostkową kognicją a mechanizmami kontroli społecznej. Stiegler, wprowadza koncepcję psychowładzy chcąc zbadać, w jaki sposób nowoczesne systemy technologiczne wpływają na ludzką psychikę i zachowania zbiorowe, jak tworzy skrajny indywidualizm, deficyt uwagi, wzmacnia kulturę konsumpcyjną czy konsumpcjonizm.

Psychowładza jest technicznie pośredniczoną formą kontroli, wywieranej na aparat psychiczny jednostek i zbiorowości. Działa poprzez kształtowanie pragnień, przekonań i zachowań poprzez manipulację środowiskami symbolicznymi i afektywnymi, głównie za pośrednictwem mediów masowych, technologii cyfrowych oraz kultury konsumpcyjnej.

Skrajny indywidualizm, deficyt uwagi oraz kultura konsumpcyjna są kluczowymi elementami w analizach Bernarda Stieglera. Stanowią one wzajemnie powiązane mechanizmy, które prowadzą do destabilizacji procesów indywidualizacji, osłabienia zdolności refleksyjnego myślenia oraz wzmacniania konsumpcyjnych modeli życia. W ten sposób, Stiegler ukazuje, jak psychowładza w kontekście współczesnych społeczeństw hiprindustrialnych staje się narzędziem nie tylko ekonomicznej, ale i psychicznej dominacji, prowadząc do głębokich zmian w strukturze społecznej i świadomości jednostek.

Stiegler postrzega skrajny indywidualizm jako bezpośrednią konsekwencję procesu dezintegracji wspólnotowych więzi społecznych, które niegdyś stanowiły fundament indywidualizacji. W myśl Stieglera, indywidualizacja jest procesem, w którym jednostki rozwijają swoją tożsamość w dialogu z otoczeniem społecznym i kulturowym¹³. Jednak w warunkach hiprindustrialnych, gdzie dominuje technologia i masowa produkcja, proces ten ulega znacznemu zaburzeniu. Skrajny indywidualizm nie tylko podważa wspólnotowe formy życia, ale także prowadzi do erozji zdolności jednostek do tworzenia trwałych i autentycznych więzi, co w konsekwencji wzmacnia mechanizmy psychowładzy¹⁴.

¹² Zob. B. Stiegler, *Symbolic Misery*, vol. 1...

¹³ Zob. tamże.

¹⁴ Zob. tamże.

Zjawisko deficytu uwagi, które Stiegler analizuje w kontekście „ekonomii uwagi”, jest kolejnym kluczowym aspektem psychowładzy. Współczesna gospodarka, zdominowana przez przemysł reklamowy i technologie cyfrowe, koncentruje się na maksymalizacji i komercjalizacji uwagi jednostek. W tym procesie uwaga staje się towarem, a jednostki są nieustannie bombardowane bodźcami, które mają na celu przyciągnięcie ich uwagi i jej skierowanie w określony sposób¹⁵. Deficyt uwagi, który wynika z tego nadmiaru bodźców, prowadzi do oglupienia (stultification), które Stiegler definiuje jako stan, w którym zdolność jednostki do refleksyjnego myślenia i krytycznej analizy jest systematycznie osłabiana. W ten sposób deficyt uwagi staje się narzędziem psychowładzy, ponieważ utrudnia jednostkom zdolność do samodzielnego myślenia i podejmowania autonomicznych decyzji¹⁶.

Kultura konsumpcyjna, którą Stiegler krytykuje jako jeden z głównych motorów napędowych psychowładzy, jest ściśle związana ze skrajnym indywidualizmem i deficytem uwagi. Konsumpcjonizm, w ujęciu Stieglera, nie jest jedynie stylem życia, ale formą społecznej organizacji, w której jednostki są nieustannie zachęcane do konsumpcji jako podstawowej formy realizacji swojej tożsamości i potrzeb. Stiegler zwraca uwagę, że konsumpcja stała się głównym mechanizmem kompensacyjnym, za pomocą którego jednostki próbują zapełnić pustkę wynikającą z rozpadu tradycyjnych struktur społecznych i wartości. W rezultacie, konsumpcja staje się nie tylko narzędziem samorealizacji, ale także środkiem do kontroli psychicznej, ponieważ jednostki są coraz bardziej uzależnione od dóbr materialnych i zewnętrznych źródeł zadowolenia¹⁷.

Kultura konsumpcyjna sprzyja także dalszemu rozwojowi skrajnego indywidualizmu, ponieważ promuje model jednostki skoncentrowanej na zaspokajaniu swoich osobistych pragnień i potrzeb, często kosztem więzi społecznych i solidarności. Jednostki stają się coraz bardziej zamknięte w sobie, postrzegając innych nie jako partnerów w budowaniu wspólnoty, ale jako rywali w wyścigu o status i dobra materialne. To sprzyja wzmocnieniu mechanizmów psychowładzy, które wykorzystują tę atomizację społeczeństwa do utrzymania kontroli nad jednostkami¹⁸.

Koncepcja psychowładzy jest także ściśle powiązana z krytyką „nędzy symbolicznej”, którą Stiegler definiuje jako zubożenie zdolności symbolicznych jednostek, wynikające z ich podporządkowania homogenizującym siłom kul-

¹⁵ Zob. B. Stiegler, *What Makes Life Worth Living*, Cambridge–Malden 2013.

¹⁶ Zob. B. Stiegler, *For a New Critique of Political Economy*, Cambridge–Malden 2010.

¹⁷ Zob. B. Stiegler, *Taking Care...*

¹⁸ Zob. B. Stiegler, *What Makes...*

turowym i technologicznym. Pojęcie to podkreśla szkodliwe skutki przemysłowej produkcji symboli, które podważają zdolność jednostek do uczestniczenia w znaczących procesach indywidualizacji – centralnym pojęciu w filozofii Stieglera, mocno czerpiącym z teorii Gilberta Simondona. Indywidualizacja odnosi się do podwójnego procesu osobistego i zbiorowego stawania się, w którym jednostki współtworzą swoje tożsamości wraz ze swoją społecznością poprzez wspólne praktyki kulturowe i wymiany symboliczne¹⁹.

Realizacja psychowładzy jest widoczna w różnych mechanizmach, w tym w powszechnym wpływie reklamy, strukturze interfejsów cyfrowych oraz algorytmicznym zarządzaniu uwagą. Mechanizmy te przechwytyują i kierują energią psychiczną jednostek, tworząc „ekonomię uwagi”, w której zasoby kognitywne są nieustannie pozyskiwane i komercjalizowane. Stiegler twierdzi, że prowadzi to do formy systemowej głupoty, czyli „ogłupienia”, która zmniejsza zdolność do krytycznego myślenia i refleksyjnego osądu, czyniąc jednostki bardziej podatnymi na manipulację i kontrolę²⁰.

Psychowładza jest zatem technicznie pośredniczoną formą władzy, która:

- Manipuluje środowiskami symbolicznymi – poprzez kontrolowanie produkcji i dystrybucji symboli, obrazów i narracji, psychowładza kształtuje świadomość zbiorową i podmiotowości jednostek. Ta manipulacja odbywa się za pośrednictwem mediów masowych, platform cyfrowych i przemysłów kulturowych, które produkują i rozpowszechniają znormalizowane treści kulturowe²¹;
- Reguluje procesy afektywne i kognitywne – psychowładza wywiera wpływ na emocje i procesy myślowe, kierując uwagą, kształtując pragnienia i warunkując reakcje. Regulacja ta jest ułatwana przez algorytmy i analizy danych, które personalizują treści i wzmacniają określone wzorce zachowań²²;
- Podważa procesy indywidualizacji – poprzez promowanie jednolitości i tłumienie różnorodności w ekspresji symbolicznej, psychowładza zakłóca procesy indywidualizacji. Jednostki są pozbawiane zasobów symbolicznych niezbędnych do osobistego i zbiorowego rozwoju, co prowadzi do homogenizacji i pasywności społecznej²³;
- Eksploatuje technologiczne mediacje – skuteczność psychowładzy zależy od zaawansowanych infrastruktur technologicznych, które umożliwiają

¹⁹ Zob. B. Stiegler, *Symbolic Misery*, vol. 1...

²⁰ Zob. B. Stiegler, *Symbolic Misery*, vol. 2: *The Catastrophe of the Sensible*, Cambridge-Malden 2015.

²¹ Zob. B. Stiegler, *What Makes...*

²² Zob. B. Stiegler, *For a New Critique...*

²³ Zob. B. Stiegler, *Symbolic Misery*, vol. 1...

stałą łączność i nadzór. Infrastruktury te tworzą środowisko, w którym jednostki są nieustannie monitorowane, ich dane są gromadzone, a ich zachowania są na bieżąco kontrolowane²⁴.

Analiza pojęcia psychowładzy jako systemu

Bernard Stiegler używa terminu „psychowładza” do opisanego wpływu współczesnej technologii na człowieka. Choć odwołuje się do filozofii Michela Foucaulta i innych krytyków społecznych, jego wyjaśnienia często pozostają mgliste i nie spełniają warunków jasności tez. Stiegler zwraca uwagę na to, że wpływ technologii wykracza poza sferę kulturową, obejmując również aspekty kognitywne i biologiczne, co jest jedną z kluczowych konstatacji autora. Jego analiza skutków technologii, takich jak deficyt uwagi, skrajny indywidualizm czy konsumpcjonizm, koncentruje się na obserwowalnych efektach, pomijając głębszą analizę samego pojęcia jako złożonego zjawiska systemowego. Skupmy się zatem na analizie pojęcia zgodnie ze sztuką analizy pojęciowej z naciskiem na systemowe zakreślenie obszaru.

Pojęcie „psychowładza” składa się z dwóch elementów: psychiki (psyche) oraz władzy.

- Psychika – słowo tradycyjnie wiązane z życiem duchowym jednostki, jednak dopiero za sprawą psychoanalizy zaczęto łączyć je ze sferami świadomości i nieświadomości, przy czym szczególnie ten drugi aspekt odgrywa kluczową rolę. Słownik języka polskiego PWN definiuje psychikę znacznie szerzej jako „całokształt cech i procesów wewnętrznych człowieka, związanych z emocjami, intelektem, predyspozycjami i doświadczeniem życiowym”²⁵. W tym ujęciu można wyróżnić dwie grupy cech i procesów: te związane z doświadczeniem życiowym, które można określić jako część kulturową, oraz cechy i procesy wewnętrzne związane z emocjami, intelektem, predyspozycjami. Należy w tej drugiej grupie także uwzględnić aspekt psychoanalitycznej nieświadomości, co sugeruje, że w skład pojęcia psychiki wchodzi również kwestie biologiczne związane z funkcjonowaniem mózgu. Takie podejście wydaje się zgodne z rozważaniami twórcy terminu psychowładzy, który podkreślał także biologiczne podstawy psychiki.
- Władza – odnosi się do elementu, który ingeruje zarówno w sferę biologiczną, jak i kulturową. Istnieją różne podziały i interpretacje władzy. W kon-

²⁴ Zob. B. Stiegler, *The Age of Disruption: Technology and Madness in Computational Capitalism*, Cambridge–Malden 2019.

²⁵ *Psychika*, [w:] W. Doroszewski (red.), *Słownik Języka Polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/psychika.html> (29.08.2024).

tekście niniejszego tekstu – teorii krytycznej i Foucaulta – można mówić o systemowych mechanizmach sterowania, które reprodukują jednostki poprzez działania pośrednie. Takie podejście należy do nurtu pobocznego władzy²⁶ oraz do trzeciego wymiaru władzy²⁷, które akcentują oddziaływanie na jednostkę w sposób nieuświadomiony, ukryty przez społeczeństwo jako całość, na którą składa się wiele podsystemów (częścią społeczeństwa są normy, kultura, religia, system ekonomiczny itd.).

Oba powyższe składniki pojęcia sugerują, że pojęcie to odnosi się do wpływu zarówno na sferę kulturową jednostki, jak i biologiczną (oddziaływanie na ciało czy nawet mózg) – na świadomość, nieświadomość, emocje, predyspozycje, na zmianę funkcjonowania czy struktury mózgu. Neurobiologia dawno odkryła (zasypując tym samym problem natura-kultura²⁸), że każdy aspekt środowiska rozumianego jako otoczenie człowieka wpływa również na jego biologiczną część, szczególnie centrum dowodzenia całego organizmu – mózg. Odpowiedź Stieglera na ten wpływ kieruje w stronę techniki jako podstawy wpływu kulturowego oraz biologicznego. Pojęcie „psychowładzy” odnosi się do procesu, w którym system socjalizuje jednostki, ingerując zarówno w sferę umysłową, jak i kulturową na wielu poziomach. Istotnym jest tu podkreślenie, że to właśnie system, rozumiany w szerokim kontekście, w nas ingeruje. Z tego względu nie należy ograniczać analizy wyłącznie do wpływu technologii, jak proponuje Stiegler, ale uwzględniać również systemy ekonomiczne, kulturowe, wiedzy oraz polityczne. Analiza psychowładzy wymaga więc holistycznego spojrzenia na całokształt naszego świata społecznego, gdyż każdy z tych elementów współtworzy złożony system wpływający na jednostkę.

Próba rozszerzenia pojęcia psychowładzy w kierunku rozumienia systemowego wymaga przyjęcia perspektywy systemowej. Samo pojęcie systemu społecznego zostało najlepiej opracowane przez Talcotta Parsonsa, którego celem było scalenie dorobku teoretycznego pochodzącego z socjologii i zintegrowanie przeciwstawnych stanowisk, które w obrębie tejże nauki wówczas się toczyły. Parsons ukazał, że w rzeczywistości społecznej mamy do czynienia z wielopoziomowym, skomplikowanym poplątaniem ról i interakcji, które wykraczają poza możliwości naukowej analizy. Odpowiedzią na taki problem była właśnie perspektywa systemu, która nie jest wiernym odwzorowaniem

²⁶ Zob. J. Scott, *Władza*, Warszawa 2006.

²⁷ Zob. S. Lukes, *Power: A Radical View*, Nowy Jork 2005.

²⁸ Zob. P. Rutkowski, *Hermeneutyka filozoficzna wobec wybranych problemów meta teoretycznych*, [w:] F. Pierzchański, M. Tobiasz, J. Ziółkowski (red.), *Podmiot – Kultura – Socjotechnika. Wokół holistycznej interpretacji polityki. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi zw. dr. hab. Mirosławowi Karwatowi*, Warszawa 2020; A. Damasio, *Descartes Error. Emotion, Reason, and the Human Brain*, Nowy Jork 1994.

rzeczywistości, lecz sposobem jej przedstawienia. Jak pisze Jerzy Szacki, „O systemie społecznym można mówić wtedy i tylko wtedy, gdy mamy do czynienia ze zróżnicowaniem ról i pozycji społecznych, akceptacją wynikających z tego zróżnicowania praw i obowiązków oraz istnieniem wspólnych norm i wartości.”²⁹. Warto również pamiętać, że taka perspektywa powoduje, że w analizach możemy poruszać się w obrębie całości, które nie są redukowalne w żaden sposób to sumy części i jakościowo zupełnie się od nich różnią. Należy zauważyć, że w tego typu analizach wyróżnia się subsystemy, które mają wpływ na całość, są to m.in.: subsystem prawny, kulturowy, polityczny, technologiczny, ekonomiczny itp. W klasycznej analizie systemowej wyróżnia się także otoczenie. Ze względu na to, że funkcją systemów jest tzw. AGIL [*adaptation* (adaptacja), *goal* (cel), *integration* (integracja), *latency* (trwanie)] wszelkie „wkłady” do systemu powodują konwersję wewnątrz systemu i „wychodzą” z niego w postaci nowej jakości lub podjętej decyzji (szczególnie, jeśli mówimy o systemach politycznych)³⁰.

Analiza systemowa może dążyć się do wariantu strukturalnego lub związanego z funkcjonalizmem. Ze względu na przedmiot badania, właściwsze będzie skupienie się na tym drugim. Funkcjonalizm jest teorią socjologiczną, która charakteryzuje dosyć znacznym zróżnicowaniem wewnętrznym, jednakże Sylwester Wróbel podjął się próby wyróżnienia założeń reprezentantów tego kierunku³¹. Są to:

- Holizm – założenie, że na rzeczywistość społeczną należy patrzeć z perspektywy całości, a nie redukować ją do poszczególnych części. Należy podkreślić, że taka perspektywa powoduje, że całości (makrosystemy) są niepowtarzalnymi całościami, które nie odpowiadają sumie poszczególnych podmiotów, znajdujących się wewnątrz nich. Na początku utożsamiano holizm z koncepcją organicystyczną, później natomiast przyjęto pojęcie systemu jako metafory rzeczywistości społecznej.
- Interakcjonizm – przekonanie to jest konsekwencją przyjęcia modelu systemu. Skoro całość nie jest sumą jednostek, zatem musi być coś, co spaja i powoduje tę niepowtarzalność. Są to interakcje między podmiotami czy podsystemami wchodzącymi w skład całości i ich stałość, wielowymiarowość, uwikłanie.

²⁹ J. Szacki, *Historia myśli socjologicznej*, Warszawa 2002, s. 820.

³⁰ Zob. R. Dahl, B. Stinebrickner, *Współczesna analiza polityczna*, Warszawa 2007, s. 51–54; B. Kaczmarek, *Organizacje: polityka, władza, struktury*, Warszawa 2001, s. 46–53; J. Szacki, *Historia...*, s. 819–822.

³¹ S. Wróbel, *Funkcjonalistyczne koncepcje dynamiki politycznej: proces i zmiana polityczna*, Katowice 1992, s. 12–16.

- Analityczny charakter kategorii – kategorie te nie odzwierciedlają faktycznych zjawisk i procesów występujących w rzeczywistości. Wielość relacji występujących w systemie i ich skomplikowanie spowodowała, że wyodrębniono kategorie, które mają podkreślać jakieś aspekty czy cechy rzeczy istniejących faktycznie. Mamy tutaj zatem do czynienia z ujęciem rzeczywistości w inne pojęcia, upraszczające lub uwypuklające pewne elementy.
- Analiza funkcjonalna – są to konkretne elementy, których używają reprezentanci tego kierunku do rozważań nad rzeczywistością i systemami. „Założenia istnienia systemów w warunkach zmian oraz dopełniające je ogólne założenia całościowości, wielości struktury, integracji, celu, kierunkowanej organizacji, wielopoziomowości oraz czasem występujące wariantowo jedno- lub wielofunkcyjność odnaleźć można w postaci zespołu elementów wyjściowych analizy – jeśli nie wyłącznie, to przede wszystkim – w funkcjonalizmie”³². Tutaj często elementy analizy funkcjonalnej dotyczą warunków, jakie muszą być spełnione, aby system był zintegrowany i stabilny.
- Rola otoczenia – problem ten dotyczy metodologicznych problemów relacji między podmiotem a strukturą³³. Przedstawiciele funkcjonalizmu „(...) pomniejszają rolę sprawstwa, przypisując wagę ogólniejszym siłom społecznym, jakie przekraczają jednostkę”³⁴.

Przesłanką zastosowania tego podejścia jest m.in. jakie funkcje wspólnie spełnia jeden podsystem (techniczny) wobec drugiego (politycznego czy w ogóle społecznego), a także, schodząc na poziom niżej, wobec antroposystemu, jakim jest człowiek³⁵.

Mając na uwadze powyższe, psychowładza, w rozumieniu autora, w rozszerzonym znaczeniu ukierunkowaną analizą systemową, byłaby systemem władzy, który operuje na przecięciu biologicznych, psychologicznych, kulturowych i technologicznych procesów, wpływając na kształtowanie świadomości i zachowań jednostek oraz grup społecznych. W jej ramach technologie medialne, ekonomiczne struktury kapitalizmu kognitywnego, oraz kulturowe narracje są zintegrowane, tworząc złożony mechanizm kontroli nad percepcją, pamięcią i pragnieniami. Psychowładza jest więc systemem, który nie tylko zarządza procesami poznawczymi i emocjonalnymi, ale również kształtuje tożsamość i wartości jednostek w sposób zgodny z interesami dominujących struktur społecznych i ekonomicznych.

³² Tamże, s. 15.

³³ Zob. D. Marsh, G. Stoker, *Teorie i metody w naukach politycznych*, Kraków 2006, s. 273–294.

³⁴ P. Baert, F. Carreira da Silva, *Teorie społeczne w XX wieku i dzisiaj*, Kraków 2013, s. 54.

³⁵ Zob. T. Kocowski, *Potrzeby człowieka. Koncepcja systemowa*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982, s. 23–39.

Każdy system składa się z podsystemów, które w splocie interakcji i współzależności tworzą niepowtarzalną całość. W przypadku psychowładzy wyróżnić możemy podsystemy: kulturowy, ekonomiczny, wiedzy oraz polityczny.

a) Podsystem kulturowy

Psychowładza, rozumiana jako globalny system władzy, obejmuje kulturę konsumpcyjną jako jeden z modeli funkcjonowania społeczeństwa oraz jednostki. Kultura ta nie tylko wspiera, ale także wzmacnia psychowładzę, integrując jednostki w ramach dominującego modelu kulturowego, który opiera się na aksjomatyce kapitalizmu, jak sugerowali Deleuze i Guattari³⁶. Nie jest jedynie zbiorem praktyk czy preferencji konsumenckich, ale stanowi podstawowy mechanizm, za pomocą którego psychowładza kontroluje i kształtuje pragnienia oraz tożsamości jednostek³⁷.

Promuje określone wartości i normy, które są zgodne z interesami kapitalizmu. Poprzez manipulację symbolicznymi treściami i kontrolę nad mediami, psychowładza narzuca konsumpcję jako centralny element życia społecznego i osobistego, co prowadzi do homogenizacji kulturowej³⁸. W rezultacie, kultura konsumpcji staje się dominującym wzorcem, w którym jednostki są definiowane przez to, co posiadają, a nie przez to, kim są³⁹.

Jednostki są podporządkowane logice rynku i kapitalizmu⁴⁰. Jak sugerowali Bauman i Baudrillard, konsumpcja staje się aktem kulturowym, który kształtuje tożsamość i miejsce jednostki w społeczeństwie, jednocześnie podtrzymując stabilność systemu ekonomicznego⁴¹. W ten sposób kultura konsumpcyjna zapewnia trwałość i spójność globalnego porządku kapitalistycznego.

Kultura konsumpcyjna nie jest jedynie efektem działania psychowładzy, ale jej integralną częścią, która współtworzy i podtrzymuje ten system na poziomie globalnym.

b) Podsystem ekonomiczny

Ekonomiczny subsystem psychowładzy obejmuje trzy kluczowe elementy: konsumpcjonizm, kapitalizm oraz aksjomatykę kapitalizmu, które razem tworzą spójny system umożliwiający kontrolę nad jednostkami oraz utrzymanie

³⁶ G. Deleuze, F. Guattari, *Anty-Edyp. Kapitalizm i Schizofrenia*, Warszawa 2017.

³⁷ Z. Bauman, *Consuming Life*, Cambridge–Malden 2007.

³⁸ J. Baudrillard, *Społeczeństwo konsumpcyjne: jego mity i struktury*, Warszawa 2006.

³⁹ Z. Bauman, *Consuming Life...*

⁴⁰ G. Deleuze, F. Guattari, *Anty-Edyp...*

⁴¹ J. Baudrillard, *Społeczeństwo konsumpcyjne...*; Z. Bauman, *Consuming Life...*

stabilności globalnego porządku ekonomicznego. Konsumpcjonizm, będący fundamentalnym aspektem współczesnych społeczeństw kapitalistycznych, jest napędzany przez ciągłą potrzebę wzrostu i akumulacji dóbr. Współczesne technologie medialne i mechanizmy marketingowe odgrywają kluczową rolę w podtrzymywaniu tego systemu poprzez manipulację pragnieniami jednostek, co prowadzi do nieustannego wzrostu konsumpcji jako głównego wyznacznika wartości społecznej i osobistej⁴².

Kapitalizm jako dominujący system gospodarczy, opiera się na aksjomatyce kapitalizmu, której zasadniczym elementem jest nieustanna ekspansja i podporządkowanie wszystkich aspektów życia społecznego rynkowi. Deleuze i Guattari⁴³ definiują aksjomatykę kapitalizmu jako zestaw zasad, które umożliwiają kapitalizmowi nie tylko przetrwanie, ale także ekspansję poprzez ciągłe włączanie nowych obszarów życia w swoją logikę⁴⁴. W praktyce oznacza to, że każda forma oporu czy alternatywna forma życia społecznego jest natychmiast kooptowana przez kapitalizm i przekształcana w sposób, który służy jego interesom.

Konsumpcjonizm i kapitalizm są ze sobą nierozdzielnie związane, tworząc sprzężenie zwrotne, które wzmacnia system psychowładzy. Konsumpcja staje się nie tylko sposobem zaspokajania potrzeb, ale także kluczowym elementem tożsamości jednostek, co z kolei napędza dalszy rozwój kapitalizmu. Psychowładza kontroluje ten proces poprzez manipulację symbolicznymi wartościami i narracjami, które kształtują postawy konsumpcyjne jednostek, prowadząc do homogenizacji społeczeństwa i podporządkowania go logice rynkowej⁴⁵. W efekcie, jednostki są wciągane w niekończący się cykl produkcji i konsumpcji, który nie tylko napędza gospodarkę, ale także utrwala struktury władzy, które kontrolują społeczeństwo.

Psychowładza działa tutaj jako mechanizm, który nie tylko napędza konsumpcjonizm, ale także integruje jednostki w systemie kapitalistycznym, eliminując alternatywne sposoby życia i myślenia.

c) Podsystem wiedzy-władzy

Obejmuje takie obszary wiedzy jak neurobiologia, neuromarketing i neuropolityka, odgrywa kluczową rolę w doskonaleniu narzędzi kontroli społecznej i manipulacji jednostkami. Te dziedziny wiedzy dostarczają nie tylko teoretycz-

⁴² Z. Bauman, *Consuming Life...*

⁴³ G. Deleuze, F. Guattari, *Anty-Edyp...*

⁴⁴ P. Rutkowski, *Decoding and deterritorialization. Capitalism and State in the thought of Gilles Deleuze and Felix Guattari*, «Studia Politologiczne» 2021, vol. 60.

⁴⁵ J. Baudrillard, *Spółczesność konsumpcyjna...*

nych podstaw, ale także praktycznych narzędzi, które pozwalają na coraz bardziej precyzyjne wpływanie na ludzkie myślenie, emocje i decyzje, integrując się z globalnym systemem psychowładzy. Wiedza generowana przez neurobiologię i pokrewne dziedziny stanowi bazę, na której opiera się psychowładza, umożliwiając jej rozwój i coraz bardziej złożone formy kontroli.

Neurobiologia jako jeden z fundamentów tego subsystemu, dostarcza zrozumienia mechanizmów funkcjonowania ludzkiego mózgu. Dzięki badaniom nad neuroplastycznością, uwagą czy pamięcią, psychowładza może optymalizować swoje metody oddziaływania, tworząc strategie, które są skuteczniejsze i trudniejsze do wykrycia przez jednostki będące pod jej wpływem⁴⁶. Neuromarketing, jako zastosowanie wiedzy neurobiologicznej w obszarze marketingu, stanowi praktyczne rozwinięcie tych badań, umożliwiając firmom i instytucjom jeszcze skuteczniejsze kierowanie komunikatów reklamowych, które trafiają bezpośrednio do podświadomości konsumentów⁴⁷. W ten sposób neuromarketing wzmacnia psychowładzę, integrując wiedzę neurobiologiczną z narzędziami rynkowymi, co prowadzi do jeszcze głębszego podporządkowania jednostek logice konsumpcji.

Neuropolityka natomiast bada jak procesy neurologiczne wpływają na postawy polityczne i zachowania wyborcze, dostarczając w ten sposób narzędzi do manipulacji politycznej na poziomie neurobiologicznym. Badania w tej dziedzinie pozwalają na rozwijanie technik, które wzmacniają kontrolę nad społeczeństwami poprzez wpływanie na postawy polityczne i decyzje wyborcze, co jest kluczowe dla utrzymania stabilności systemu psychowładzy.

Wszystkie te dziedziny – neuroscience, neuromarketing i neuropolityka – działają w ramach systemu sprzężenia zwrotnego, zgodnie z Foucaultowską koncepcją wiedzy-władzy, gdzie są one ze sobą nierozdzielnie związane. Narzędzia psychowładzy są ciągle doskonalone i napędzane odkryciami naukowymi. W ten sposób podsystem wiedzy staje się centralnym elementem psychowładzy, dostarczając zarówno teoretycznych, jak i praktycznych zasobów niezbędnych do utrzymania i wzmacniania globalnego systemu władzy.

d) Podsystem polityczny

Podsystem polityczny odgrywa kluczową rolę w zjawiskach takich jak anty-polityka i telekracja.

Anty-polityka odnosi się do rosnącej alienacji społeczeństwa wobec tradycyjnych instytucji politycznych – partii politycznych, rządów czy parlamen-

⁴⁶ J. Abi-Rached, N. Rose, *Governing Through Brain. Neuropolitics, Neuroscience, and Subjectivity*, «Cambridge Antropology» 2014, nr 1.

⁴⁷ Zob. M. Lindstrom, *Buyology. Truth and Lies about Why We Buy*, Nowy Jork 2008.

tów. Anty-polityka nie jest jedynie wyrazem apatii politycznej, ale głęboko zakorzenioną niechęcią i cynizmem wobec formalnych struktur władzy, co prowadzi do spadku zaufania do polityków oraz wzrostu poparcia dla ruchów populistycznych⁴⁸. Zjawisko to sprzyja depolityzacji, gdzie jednostki wycofują się z aktywnego uczestnictwa w życiu politycznym. Skutkiem jest osłabienie demokracji i wzrostu znaczenia alternatywnych form władzy, takich jak telekracja⁴⁹.

Według Bernarda Stieglera telekracja to zjawisko opierające się na dominacji mediów i technologii komunikacyjnych, kształtujących percepcję polityczną społeczeństwa. W systemie psychowładzy, telekracja funkcjonuje jako mechanizm kontroli, gdzie media stają się narzędziem manipulacji symbolicznymi treściami, co prowadzi do kształtowania postaw politycznych zgodnych z interesami elit rządzących⁵⁰. W ten sposób, telekracja wzmacnia anty-polityczne nastawienia, ponieważ promuje pasywność i konsumpcyjne podejście do polityki, redukując polityczne zaangażowanie obywateli do roli odbiorców medialnych spektakli, zamiast aktywnych uczestników procesu demokratycznego.

W ramach psychowładzy, anty-polityka i telekracja tworzą złożony mechanizm władzy, który podważa tradycyjne formy zaangażowania obywatelskiego i sprzyja dezintegracji społecznych struktur demokratycznych.

Podsumowując powyższe rozważania, psychowładza, rozumiana jako globalny system władzy, skutecznie integruje w sobie różne podsystemy, takie jak ekonomiczny, kulturowy, wiedzy oraz polityczny, tworząc spójną całość. Każdy z tych podsystemów jest wzajemnie zależny, a ich interakcje prowadzą do powstania unikalnej struktury władzy, która nie tylko kontroluje jednostki i społeczeństwa, ale także ciągle się rozwija i wzmacnia. Technika pełni tutaj rolę pośrednika treści. Przez pryzmat podejścia systemowego psychowładza jawi się jako kompleksowy, dynamiczny system, który potwierdza swoją skuteczność i konieczność traktowania go jako odrębnej, złożonej struktury władzy we współczesnym świecie.

⁴⁸ C. Hay, *Why we hate politics*, Cambridge–Malden 2007; C. Hay, G. Stoker, *Revitalising Politics: Have We Lost the Plot*, «Representation» 2009, nr 3.

⁴⁹ M. Flinders, M. Wood, *Rethinking depoliticisation: beyond the governmental*, «Policy & Politics» 2014, nr 2; P. Fawcett, M. Flinders, C. Hay, M. Wood, *Anti-politics, Depoliticization, and Governance*, [w:] P. Fawcett, M. Flinders, C. Hay, M. Wood (red.), *Anti-politics, Depoliticization, and Governance*, Nowy Jork 2017.

⁵⁰ B. Stiegler, *Taking Care...*; B. Stiegler, *Telecracy against democracy*, «Cultural Politics» 2010, nr 2, s. 171–180.

Funkcje psychowładzy

Każdy system jest postrzegany przez funkcje, które spełnia. W przypadku psychowładzy wymienić można ich kilka:

• socjalizacyjna

Psychowładza pełni kluczową rolę w procesie socjalizacji w społeczeństwach współczesnych, które są zdominowane przez technologie cyfrowe i media masowe. Psychowładza odnosi się do sposobu, w jaki technologie medialne wpływają na kształtowanie świadomości jednostek, kontrolując ich procesy poznawcze, emocje i zachowania. W tradycyjnych społeczeństwach socjalizacja była prowadzona przez instytucje takie jak rodzina, szkoła i kościół, które przekazywały normy, wartości i wiedzę. W erze dominacji mediów cyfrowych, te instytucje tracą swoją centralną rolę na rzecz technologii, które przejmują funkcję kształtowania jednostek w ramach określonych wzorców społecznych i kulturowych.

Psychowładza działa na poziomie kolektywnej psychiki, formując sposób, w jaki jednostki postrzegają siebie i swoje miejsce w świecie. Media cyfrowe, poprzez swoje wszechobecne działanie, stają się głównym narzędziem socjalizacji, wpływając na to, jakie informacje są uznawane za ważne, jakie wartości są promowane, i jakie wzorce zachowań są pożądane. W ten sposób psychowładza wprowadza jednostki w świat konsumpcji i kapitalizmu, narzucając logikę rynkową jako dominujący model życia społecznego.

Poprzez kształtowanie jednostek zgodnie z wymaganiami kapitalizmu kognitywnego, psychowładza nie tylko wprowadza je w określone role społeczne, ale także ogranicza ich zdolność do innowacji i kreatywnego myślenia.

Funkcja socjalizacyjna psychowładzy nie tylko formuje jednostki zgodnie z dominującymi wartościami i normami, ale także ogranicza różnorodność myśli i postaw, co prowadzi do stagnacji kulturowej i intelektualnej. Psychowładza, poprzez swoje subtelne, ale wszechogarniające działanie, przyczynia się do tworzenia społeczeństwa, w którym jednostki są coraz bardziej zintegrowane z logiką rynkową, ale jednocześnie tracą zdolność do krytycznego spojrzenia na świat i siebie samych.

• ujarzmiająca/kontrolna

Współczesne społeczeństwa, zdominowane przez zaawansowane technologie informacyjne i medialne, doświadczają nowych form władzy, które operują na poziomie psychologicznym, mając na celu ujarzmienie i kontrolowanie

jednostek w sposób subtelny, ale wszechobecny. Psychowładza, rozumiana jako forma władzy nad umysłem (w sensie kulturowym i biologicznym), działa poprzez kształtowanie percepcji, pamięci i pragnień jednostek, wpływając na ich postrzeganie rzeczywistości i podejmowane decyzje. Poprzez manipulację środowiskiem, w którym funkcjonują jednostki, psychowładza nie tylko steruje ich codziennym życiem, ale także wpływa na ich tożsamość i zdolność do krytycznego myślenia. W ten sposób jednostki zostają podporządkowane dominującym narracjom, które są zgodne z interesami ekonomicznymi i politycznymi władzy.

Psychowładza operuje na poziomie nieświadomym, co czyni ją szczególnie efektywnym narzędziem kontroli. Technologia medialna ma zdolność do modulowania treści w sposób, który wpływa na emocje i reakcje poznawcze jednostek, prowadząc do ich stopniowego podporządkowania narzucanym wartościom i normom.

Funkcja ujarzmiająca psychowładzy polega także na ograniczaniu autonomii jednostek poprzez kontrolę nad ich możliwościami wyboru i działania. Tego rodzaju kontrola prowadzi do stanu, w którym jednostki stają się narzędziami w rękach władzy, pozbawionymi zdolności do sprzeciwu i wyrażania niezależnych opinii.

W konsekwencji psychowładza nie tylko kontroluje, ale także ujarzmia jednostki, czyniąc je bardziej podatnymi na manipulację i podporządkowanie. Jest to proces, który głęboko wpływa na struktury społeczne, przekształcając je w sposób, który sprzyja koncentracji władzy i dominacji nad ludzkimi umysłami. Współczesne technologie cyfrowe, będące głównym narzędziem psychowładzy, tworzą przestrzeń, w której kontrola nad jednostkami jest coraz bardziej zautomatyzowana i wszechobecna, co prowadzi do erozji autonomii i krytycznego myślenia w społeczeństwie.

• integracyjna

Psychowładza, jako forma władzy nad umysłami jednostek, odgrywa kluczową rolę w zapewnianiu trwałości i spójności. Integrująca funkcja psychowładzy polega na kształtowaniu kolektywnej świadomości w sposób, który wzmacnia dominujące narracje i wartości, jednocześnie tłumiąc wszelkie formy dyskursu, które mogłyby podważać istniejący porządek. Media cyfrowe, jako główne narzędzia psychowładzy, nie tylko dostarczają treści, ale również kształtują ramy, w których te treści są odbierane i interpretowane przez społeczeństwo. W ten sposób tworzy się spójny obraz rzeczywistości, który integruje jednostki w ramach dominującego systemu, eliminując różnorodność interpretacji i potencjalne źródła konfliktów.

Poprzez kształtowanie pragnień i potrzeb, psychowładza stabilizuje system społeczny, utrzymując jednostki w stanie ciągłej zależności od produktów i usług oferowanych przez kapitalistyczny rynek. W ten sposób integracja jednostek w systemie opiera się na ich stałym uczestnictwie w konsumpcji, co z kolei zapewnia trwałość systemu.

• **kulturalna**

Psychowładza tworzy kulturę konsumpcji jako dominujący model kulturowy. Współczesne technologie medialne i cyfrowe odgrywają centralną rolę w tym procesie, wpływając na sposób, w jaki jednostki postrzegają siebie, swoje potrzeby i wartości. W ten sposób psychowładza kształtuje szeroko pojęty porządek kulturowy, w którym konsumpcja staje się głównym wyznacznikiem tożsamości i uczestnictwa w społeczeństwie.

Kultura konsumpcji, promowana przez psychowładzę, jest zbudowana na idei nieustannego pragnienia nowych produktów i doświadczeń, co napędza niekończący się cykl konsumpcji. Media cyfrowe, poprzez reklamy, media społecznościowe i inne formy komunikacji, kreują wizję świata, w którym szczęście i spełnienie są nierozłącznie związane z posiadaniem i konsumpcją dóbr. Ta wizja jest podtrzymywana przez stałą obecność przekazów reklamowych, które wzmacniają pragnienia jednostek i konstruują nowe potrzeby. W ten sposób psychowładza nie tylko zarządza pragnieniami, ale również kształtuje normy kulturowe, w których konsumpcja staje się centralnym elementem życia społecznego.

Przyczynia się zatem do tworzenia społeczeństwa konsumpcyjnego poprzez homogenizację wartości i norm kulturowych, gdzie różnorodność jest zastępowana przez jednolite wzorce konsumpcji. W tym kontekście kultura konsumpcji staje się dominującym modelem kulturowym, który kształtuje tożsamość jednostek i definiuje ich miejsce w społeczeństwie. Społeczeństwo konsumpcyjne opiera się na idei, że to, co posiadamy, definiuje to, kim jesteśmy, a psychowładza działa jako mechanizm, który wzmacnia ten model, promując określone wzorce zachowań konsumpcyjnych jako pożądane i normalne.

• **ekonomiczna**

Psychowładza, odgrywa istotną rolę w funkcjonowaniu współczesnych systemów ekonomicznych, pełniąc kluczową funkcję ich utrzymaniu, szczególnie kapitalizmu. Główne narzędzia psychowładzy, takie jak media masowe, reklama, oraz platformy cyfrowe, kształtują pragnienia i potrzeby konsumentów.

tów, co napędza popyt na produkty i usługi, będące motorem napędowym kapitalizmu kognitywnego.

Jednym z kluczowych aspektów ekonomicznej funkcji psychowładzy jest zarządzanie uwagą konsumentów. Współczesna gospodarka opiera się na zdolności do przyciągania i utrzymywania uwagi jednostek, co jest niezbędne do generowania zysków przez firmy. Algorytmy stosowane przez platformy cyfrowe, takie jak media społecznościowe, mają za zadanie maksymalizować zaangażowanie użytkowników, co przekłada się na wyższe przychody z reklam oraz większą skłonność do zakupów online. Psychowładza, poprzez kontrolę nad uwagą jednostek wpływa na alokację zasobów w gospodarce, kierując je w stronę sektorów, które najskuteczniej manipulują percepcją i emocjami konsumentów.

Wpływa na globalne struktury ekonomiczne, sprzyjając konsolidacji kapitału w rękach największych graczy rynkowych, którzy kontrolują przepływ informacji i narracji w mediach. W ten sposób psychowładza nie tylko napędza gospodarkę konsumpcyjną, ale także przekształca struktury władzy ekonomicznej na skalę globalną.

Funkcja ekonomiczna psychowładzy jest złożona. Wpływa na wszystkie aspekty współczesnej gospodarki. Jej zdolność do kontrolowania i kształtowania ludzkich pragnień i percepcji sprawia, że jest ona kluczowym narzędziem w rękach dominujących sił gospodarczych.

W tym miejscu warto przeanalizować wyrazy bliskoznaczne do pojęcia psychowładzy, aby zakreślić pewne granice lub rozszerzyć jego pole sematyczne.

Neurowładza

Oba pojęcia odnoszą się do mechanizmów kontroli wywieranych człowieka za pośrednictwem zaawansowanych technologii, jednak każde z nich kładzie nacisk na nieco inne aspekty tego procesu. Psychowładza koncentruje się na kulturowym oraz biologicznym wpływie na jednostki. Z kolei neurowładza zagłębia się w biologiczne podstawy mózgu, podkreślając, jak władza działa bezpośrednio na mózg i neuroplastyczność, aby wpływać na procesy myślowe i zachowanie⁵¹. Oba koncentrują się na idei, że współczesne struktury władzy coraz bardziej skupiają się na umyśle, jednak w psychowładzy podejście jest bardziej holistyczne. Warren Neidich w analizie pojęcia „neurowładza” znacznie bardziej akcentuje aspekty biologiczne i neurobiologiczne.

⁵¹ W. Neidich, *From Noopower to Neuropower: How Mind Becomes Matter*, [w:] D. Hauptmann, W. Neidich (red.), *Cognitive Architecture. From Biopolitics to Noopolitics. Architecture & Mind in the Age of Communication and Information*, Rotterdam 2010.

Psychowładza powinna być uważana za pojęcie szersze, ponieważ odnosi się nie tylko do bezpośredniego wpływu na aktywność neuronalną, ale także do szerszych ram kulturowych i symbolicznych, które kształtują wartości społeczne i pragnienia jednostek. Neurowładza bardziej skoncentrowana jest na mechanizmach neurologicznych, oferuje głównie wgląd w to, jak te ramy są biologicznie realizowane i manipulowane w architekturze mózgu. Pojęcie psychowładzy zawiera w sobie elementy biologiczne.

Psychotechnika

Jest to bardziej zawężone pojęcie, odnoszące się do zastosowania wiedzy psychologicznej w celu osiągnięcia określonych skutków psychicznych u jednostki⁵². Psychowładza, z kolei, bazuje na szerszej wiedzy psychologicznej i socjologicznej, neurobiologicznej wpływając na całe społeczeństwa i grupy.

Kapitalizm kognitywny

Koncepcja psychowładzy Bernarda Stieglera i kapitalizmu kognitywnego Yanna Moulier-Boutanga koncentrują się na wpływie technologii i wiedzy na współczesne formy władzy, ale każda z nich podkreśla inne aspekty tego wpływu. Psychowładza to mechanizm władzy, kontroli, który poprzez technologie medialne kształtuje ludzką świadomość, pamięć i pragnienia, co prowadzi do podporządkowania jednostek logice rynkowej i kapitalistycznej produkcji⁵³. Z kolei kapitalizm kognitywny Moulier-Boutanga opisuje transformację kapitalizmu, w której wiedza i innowacje stają się centralnymi zasobami, a kontrola nad procesami poznawczymi i informacyjnymi staje się kluczowa dla akumulacji kapitału⁵⁴.

Co ciekawe, w ten sposób psychowładza i kapitalizm kognitywny są ze sobą ściśle powiązane. Kapitalizm kognitywny może być zatem postrzegany jako element podsystemu ekonomicznego psychowładzy, a zarazem konsekwencja jej działania. Jest stale podtrzymywany przez psychowładzę ze względu na jej funkcje oraz narzędzia (technikę). Z drugiej strony kapitalizm ten napędza istnienie całego systemu.

⁵² M. Karwat, J. Ziółkowski (red.), *Leksykon pojęć politycznych*, Warszawa 2013, s. 312–313.

⁵³ Zob. B. Stiegler, *Taking Care...*

⁵⁴ Y. Moulier-Boutang, *Cognitive Capitalism*, Cambridge–Malden 2011.

Technopol

Koncepcja *psychowładzy* oraz pojęcie *technopolu* Neila Postmana odnoszą się do wpływu technologii na społeczeństwo i jednostki, choć podchodzą do tego z różnych perspektyw. Stiegler w analizie *psychowładzy* (...) opisuje, jak technologie medialne kształtują ludzką świadomość, manipulując pamięcią, uwagą i pragnieniami, co prowadzi do podporządkowania jednostek rynkowej logice i kapitalistycznym interesom. Z kolei Postman w *Technopolu* przedstawia, jak technologia staje się dominującą siłą kulturową, przekształcając wszystkie aspekty życia społecznego i ograniczając zdolność krytycznego myślenia, co skutkuje kulturową kapitulacją przed technologicznym determinizmem⁵⁵. Oba pojęcia podkreślają, że technologie nie tylko ułatwiają życie, ale także narzucają określony sposób myślenia i działania, prowadząc do utraty autonomii zarówno na poziomie jednostkowym, jak i społecznym. Psychowładza Stieglera może być zatem rozumiana jako specyficzna forma władzy technologicznej opisanej przez Postmana, która działa poprzez subtelne mechanizmy wpływu na psychikę jednostek. W tym sensie, technopol stanowi szerszy kontekst kulturowy, w którym psychowładza działa jako narzędzie kontroli nad umysłami.

Pojęcie *psychowładzy* można z powodzeniem zestawić z koncepcją *technopolu* Neila Postmana, gdzie obie teorie analizują wpływ technologii na społeczeństwo i jednostkę. Postman w „*Technopoly: The Surrender of Culture to Technology*” opisuje, jak technologia przekształca się z narzędzia w dominującą siłę, która przejmuje kontrolę nad wszystkimi aspektami życia społecznego, prowadząc do podporządkowania kultury technologicznemu reżimowi⁵⁶. Psychowładza to forma władzy, która wykorzystuje technologie do kształtowania i kontrolowania ludzkiej świadomości, przy czym technologia nie tylko narzuca zewnętrzne zachowania, ale głęboko ingeruje w procesy poznawcze, biologiczne i emocjonalne jednostek. Postman, jak i Stiegler podkreślali niebezpieczeństwo związane z oddaniem kontroli nad ludzkim życiem technologii, która przekształca ludzi w biernych odbiorców treści, podatnych na manipulację. W kontekście kapitalizmu kognitywnego, psychowładza i technopol współpracują w utrzymywaniu kontroli nad jednostkami poprzez zarządzanie różnymi wymiarami rzeczywistości. Można zatem stwierdzić, że Neil Postman wprowadzając pojęcie *technopolu* przestrzegał przed tym, czym psychowładza realnie się stała.

⁵⁵ Zob. N. Postman, *Technopoly. The Surrender of Culture to Technology*, Nowy Jork 1993.

⁵⁶ Tamże.

Kontrola poznawcza

Psychowładza oraz pojęcie kontroli poznawczej są ze sobą ściśle powiązane, ponieważ oba odnoszą się do sposobów, w jakie współczesne technologie wpływają na ludzkie myślenie. Kontrola poznawcza odnosi się do zdolności systemów władzy do zarządzania uwagą i zdolnością poznawczą jednostek, co umożliwia bardziej precyzyjne kierowanie ich myślami i działaniami w określonym kierunku⁵⁷. Kontrola poznawcza, w tym kontekście, jest realizowana poprzez manipulację symbolicznymi treściami, które kierują uwagą i pamięć jednostek w pożądanym przez władzę kierunku⁵⁸. Zatem, psychowładza i kontrola poznawcza współpracują w utrzymywaniu dominacji nad jednostkami w nowoczesnym społeczeństwie technologicznym. Natomiast psychowładza, podobnie jak w przypadku neurowładzy, tylko w innym kierunku, obejmuje także kwestie wpływu na procesy neurobiologiczne.

Noopolityka

Noopolityka zgodnie z jej definicją, dotyczy polityki oddziałującej na umysł (nous) i percepcję zbiorową, szczególnie poprzez zarządzanie informacją i wiedzą w sieciowych strukturach władzy⁵⁹. Zatem oba pojęcia są ze sobą ściśle powiązane. Pojęcie psychowładzy jest pojęciem szerszym, w ramach którego mieści się koncepcja noopolityki. Noopolityka jest jednym z aspektów psychowładzy, koncentrującym się na zarządzaniu umysłami poprzez technologie komunikacyjne i informacyjne, szczególnie w zakresie modulacji percepcji, pamięci i uwagi w zakresie zbiorowym⁶⁰. Stiegler podkreśla, że psychowładza obejmuje nie tylko noopolityczne techniki kontroli nad symbolicznym wymiarem rzeczywistości, ale również szersze działania mające na celu kształtowanie pragnień, wartości i tożsamości jednostek. Noopolityka stanowi zatem istotny, ale nie jedyny, element psychowładzy, która operuje na bardziej złożonym i wszechstronnym poziomie, wpływając na całościowe funkcjonowanie jednostek w społeczeństwie hiperkapitalistycznym.

⁵⁷ A. Guinote, *Social Cognition of Power*, [w:] J.A. Bargh, E. Borgida, M. Mikulincer, P.R. Shaver (red.), *APA handbook of personality and social psychology*, vol. 1: *Attitudes and social cognition*, Waszyngton 2015, s. 547–569.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ D. Hauptmann, W. Neidich (red.), *Cognitive Architecture. From Biopolitics to Noopolitics. Architecture & Mind in the Age of Communication and Information*, Rotterdam 2010.

⁶⁰ M. Lazzarato, *From Biopower to Biopolitics*, «Tailoring Biotechnologies» 2006, nr 2, s. 11–20.

Biopolityka

Thomas Lemke, w swojej koncepcji biopolityki, podkreśla zarządzanie życiem biologicznym i zdrowiem populacji przez państwo i instytucje, co obejmuje regulacje zdrowotne, biotechnologiczne i ekologiczne, które wpływają na życie jednostek na poziomie biologicznym⁶¹. Koncepcja Lemkego oraz Stieglera są zbieżne w tym, że traktują życie jako centralny obiekt władzy, ale psychowładza obejmuje szerszy wpływ na psychikę i kulturę biopolityka Lemke'a jest bardziej skoncentrowana na fizycznych aspektach życia i jego regulacji przez instytucje państwowe. W tym sensie psychowładza Stieglera może być uznana za pojęcie szersze, ponieważ obejmuje również sferę symboliczną i kulturową, a nie tylko biologiczną.

Podsumowując, pojęcie psychowładzy jako systemu stanowi kluczowy koncept, który obejmuje wszystkie analizowane w niniejszym tekście terminy, takie jak neurowładza, noopolityka, biopolityka czy kontrola poznawcza. Psychowładza jest pojęciem nadrzędnym, które łączy w sobie zarówno biologiczne, jak i kulturowe oraz symboliczne mechanizmy kontroli nad jednostkami i społeczeństwami. W efekcie jest systemem władzy o niezwykle szerokim zasięgu, które pozwala na zarządzanie zarówno ciałem, jak i umysłem.

Wnioski

Bernard Stiegler definiuje psychowładzę jako formę władzy operującą na poziomie ludzkiej psychiki, przede wszystkim za pośrednictwem mediów i technologii cyfrowych, które wpływają na procesy poznawcze i emocjonalne. W odróżnieniu od biowładzy, która koncentruje się na kontroli ciał populacji, psychowładza oddziałuje na symboliczne i mentalne wymiary rzeczywistości, zarządzając uwagą, pamięcią oraz pragnieniami jednostek. Ta forma władzy kształtuje sposób myślenia, percepcję i interakcje jednostek ze światem, podporządkowując ich zachowania i tożsamości wymogom hiperkapitalizmu. Stiegler podkreśla, że psychowładza odgrywa kluczową rolę w zarządzaniu zbiorową świadomością, mając dalekosiężny wpływ na porządek społeczny i autonomię jednostki. Koncepcja ta, głęboko zakorzeniona w myśli Michela Foucaulta i Gilles'a Deleuze'a, rozszerza ideę władzy na obszar psychologiczny, podkreślając wszechobecny wpływ mediów i technologii na procesy poznawcze i emocjonalne. Psychowładza, w rozumieniu Stieglera, operuje poprzez

⁶¹ Zob. T. Lemke, *Bio-politics. An Advanced Introduction*, Nowy Jork 2011.

zarządzanie uwagą, pamięcią i pragnieniami, kształtując tożsamości i zachowania społeczne zgodnie z interesami hiperkapitalizmu.

Niniejszy artykuł proponuje rozszerzenie rozumienia psychowładzy jako systemu, integrując ją w szersze ramy systemowe, które uwzględniają współzależność podsystemów kulturowych, ekonomicznych, poznawczych oraz politycznych. Takie podejście systemowe podkreśla wieloaspektowość psychowładzy, w której technologia pełni rolę kluczowego mediatora władzy, wpływając zarówno na biologiczne, jak i kulturowe wymiary ludzkiej egzystencji. Perspektywa systemowa nie tylko rozwija oryginalną koncepcję Stieglera, ale również dostarcza bardziej wszechstronnego narzędzia analitycznego do badania mechanizmów kontroli we współczesnym świecie. Przedstawienie psychowładzy jako systemu pozwala na precyzyjniejsze zdefiniowanie tego pojęcia, ujmując jego złożoność oraz dalekosiężne konsekwencje. Takie ujęcie potwierdza aktualność psychowładzy jako kluczowego pojęcia w badaniach nad współczesnymi dynamikami władzy, gdzie przenikanie się technologii, kultury i kognicji odgrywa centralną rolę w zrozumieniu subtelných, lecz głęboko zakorzenionych mechanizmów kontroli społecznej.

Bibliografia

- Abi-Rached J., Rose N., *Governing Through Brain. Neuropolitics, Neuroscience, and Subjectivity*, «Cambridge Anthropology» 2014, nr 1.
- Altermark N., Nyberg L., *Neuro-problems: Knowing Politics Through the Brain*, «Journal of Current Cultural Research» 2018, nr 1.
- Baudrillard J., *Spółczesność konsumpcyjna: jego mity i struktury*, Warszawa 2006.
- Baert P., Carreira da Silva F., *Teorie społeczne w XX wieku i dzisiaj*, Kraków 2013.
- Bauman Z., *Consuming Life*, Cambridge–Malden 2007.
- Cacioppo J.T., Visser P.S., *Political Psychology and Social Neuroscience: Strange Bedfellows or Comrades in Arms*, «Political Psychology» 2003, nr 4.
- Clarke N., Jennings W., Moss J., Stoker G., *Anti-politics, Labour, and the Left*, «Renewal» 2016, vol. 24 (2).
- Dahl R., Stinebrickner B., *Współczesna analiza polityczna*, Warszawa 2007.
- Damasio A., *Descartes Error. Emotion, Reason, and the Human Brain*, Nowy Jork 1994.
- Deleuze G., *Postscript on societies of control*, «October» 1992, vol. 59.
- Deleuze G., Guattari F., *Anty-Edyp. Kapitalizm i Schizofrenia*, Warszawa 2017.
- Dowding K., *The Philosophy and Methods of Political Science*, London–New York 2016.
- Fawcett P., Flinders M., Hay C., Wood M., *Anti-politics, Depoliticization, and Governance*, [w:] P. Fawcett, M. Flinders, C. Hay, M. Wood (red.), *Anti-politics, Depoliticization, and Governance*, Nowy Jork 2017.
- Foucault M., *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*, Warszawa 1998.
- Flinders M., Wood M., *Rethinking depoliticisation: beyond the governmental*, «Policy & Politics» 2014, nr 2.

- Guinote A., *Social Cognition of Power*, [w:] J.A. Bargh, E. Borgida, M. Mikulincer, P.R. Shaver (red.), *APA handbook of personality and social psychology*, vol. 1: *Attitudes and social cognition*, Waszyngton 2015.
- Halupka M., Marsh D., Vines E., *Two Cheers for Richards and Smith: Beyond Anti-politics?*, «The Political Quarterly» 2016, nr 3.
- Hauptmann D., Neidich W. (red.), *Cognitive Architecture. From Biopolitics to Noopolitics. Architecture & Mind in the Age of Communication and Information*, Rotterdam 2010.
- Haas I.J., Lauf S.J., Warren C., *Political Neuroscience: Understanding How the Brain Makes Political Decisions*, [w:] D. Redlawsk (red.), *The Oxford Encyclopedia of Political Decision Making*, Nowy Jork 2021.
- Hay C., *Why we hate politics*, Cambridge–Malden 2007.
- Hay C., Stoker G., *Revitalising Politics: Have We Lost the Plot*, «Representation» 2009, nr 3.
- Kaczmarek B., *Organizacje: polityka, władza, struktury*, Warszawa 2001.
- Karwat M., Ziółkowski J. (red.), *Leksykon pojęć politycznych*, Warszawa 2013.
- Lazzarato M., *From Biopower to Biopolitics*, «Tailoring Biotechnologies» 2006, nr 2.
- Lindstrom M., *Buyology. Truth and Lies about Why We Buy*, Nowy Jork 2008.
- Lukes S., *Power: A Radical View*, Nowy Jork 2005.
- Marsh D., Stoker G., *Teorie i metody w naukach politycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006.
- Mider D., *Analiza pojęcia cyberterroryzmu. Próba uporządkowania chaosu*, «Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia, Sectio K» 2013, vol. XX, nr 2.
- Moulier-Boutang Y., *Cognitive Capitalism*, Cambridge–Malden 2011.
- Nocoń J., *Analiza pojęciowa w badaniach politologicznych w świetle atrybutów szkoły Karwatowskiej*, [w:] F. Pierzchalski, M. Tobiasz, J. Ziółkowski (red.), *Podmiot – Kultura – Socjotechnika. Wokół holistycznej interpretacji polityki. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi zw. dr. hab. Mirosławowi Karwatowi*, Warszawa 2020.
- Postman N., *Technopoly. The Surrender of Culture to Technology*, Nowy Jork 1993.
- Rutkowski P., *Decoding and deterritorialization. Capitalism and State in the thought of Gilles Deleuze and Felix Guattari*, «Studia Politologiczne» 2021, vol. 60.
- Rutkowski P., *Homo Consumens. Kulturowy model człowieka w epoce zglobalizowanego kapitalizmu kognitywnego*, «Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica» 2019, nr 22.
- Rutkowski P., *Hermeneutyka filozoficzna wobec wybranych problemów metateoretycznych*, [w:] F. Pierzchalski, M. Tobiasz, J. Ziółkowski (red.), *Podmiot – Kultura – Socjotechnika. Wokół holistycznej interpretacji polityki. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi zw. dr. hab. Mirosławowi Karwatowi*, Warszawa 2020.
- Scott J., *Władza*, Warszawa 2006.
- Stiegler B., *For a New Critique of Political Economy*, Cambridge–Malden 2010.
- Stiegler B., *Symbolic Misery*, vol. 1: *The Hyperindustrial Epoch*, Cambridge–Malden 2014.
- Stiegler B., *Symbolic Misery*, vol. 2: *The Catastrophe of the Sensible*, Cambridge–Malden 2015.
- Stiegler B., *Taking Care of Youth and the Generations*, Stanford 2010.
- Stiegler B., *Telecracy against democracy*, «Cultural Politics» 2010, nr 2.
- Stiegler B., *The Age of Distruction: Technology and Madness In Computational Capitalism*, Cambridge–Malden 2019.
- Stiegler B., *What Makes Life Worth Living*, Cambridge–Malden 2013.
- Szacki J., *Historia myśli socjologicznej*, Warszawa 2002.